

A szülői nevelési stílus

Elméleti megközelítések és vizsgálati módszerek

A szülői hatások meghatározó szerepe már köztudott, számos kutatási eredmény igazolta, hogy a szülő-gyermek kapcsolat a személyiségfejlődés több területére kihatással van. Így a gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára a tanulók magatartásának, iskolai teljesítményeinek, társas készségeinek, deviáns problémáinak a megértéséhez ezek a tapasztalatok nagyon fontosak. Arra vállalkozunk, hogy áttekintjük a nevelési stílus elméleti megközelítéseit, a legfontosabb tipológiákat kiemelve, majd igyekszünk bemutatni olyan vizsgálati módszereket, amelyeket hazai kutatók is alkalmaztak a szülői nevelési stílus feltárására.

A fejlődéslektan kutatóinak érdeklődése már nagyon korán a szülő-gyermek kapcsolatra irányult, arra törekedve, hogy meghatározzák a szülői nevelési stílus fogalmát és vizsgálati módszerek megalkotásával feltárják hatását a gyermek személyiségfejlődésére. A definíció kialakításakor – szemléletüktől függően – három tényezőre helyezték a hangsúlyt: a szülő és a gyermek közötti érzelmi kapcsolatra, a szülő által alkalmazott nevelési eljárásokra, nevelési gyakorlatra és a szülő nevelési elveire, nézeteire. (*Darling és Steinberg, 1993*)

Elméleti megközelítések

A pszichodinamikus megközelítések a szülő-gyermek közötti érzelmi kapcsolatot tartották meghatározónak, és azt vizsgálták, hogyan hat a gyermek pszichoszexuális fejlődésére, személyiségének alakulására. Azt vallották, hogy a szülő nevelési nézetei határozzák meg a nevelési stílust, nem pedig a viselkedésmódok, nevelési eljárások, amelyeket gyermekével szemben alkalmaz.

A tanuláselméleti megközelítés (viselkedéslektan és a szociális tanulás) a viselkedés felől közelítette meg a nevelési stílust, a szülők nevelési elvei, attitűdjei helyett inkább a nevelési tevékenységekre fókuszáltak. A gyermekek fejlődését a

„tanulási” környezet határozza meg, és ezt a nevelési stílus, valamint a szülői viselkedésminták alakítják. Azonosították a szülői kontrollt, amely olyan nevelési eljárások mélyén húzódik meg, mint a fizikai büntetés, szabályok alkalmazása a mindennapi életben. A nevelési stílust úgy tekintették, mint a szülői viselkedések összességét.

A szülői nevelési stílus dimenzióit, amelyeket a korai elméletalkotók dolgoztak ki, egy másik megközelítésnek tekinthetjük. A szocializációt kutató kezdeti vizsgálatok is felhasználták ezt. Sokan képviselték ezt a szemléletet, közéjük tartozik *Schaefer* (1965), aki a szülői nevelői attitűdök cirkumplex modelljét dolgozta ki, és két dimenzió mentén osztályoz: az autonómia-kontroll és a szülői szeretetgyűlölet. *Becker* ezt a két dimenziót az érzelmi melegség-hidegségnek és a korlátolás-engedékenységnak nevezi. (*Ranschburg, 1975*) A különböző kutatók által alkalmazott dimenziók nagymértékű hasonlóságot mutattak és konszenzus kezdett kialakulni azzal kapcsolatban is, milyen összefüggés van a gyermek fejlődése és a szülői nevelési stílus között.

Schaefer elméletét ismertetjük részletesebben, amely szerint a kontroll és az érzelmi kapcsolat jellege alapján négy nevelési stílus különíthető el. (*Ranschburg, 1979*) A meleg-engedékeny, harmonikus

nevelési attitűd, amely a legkedvezőbb hatású a személyiségfejlődésre. Az érzelmi-
leg meleg, szeretetteljes kapcsolat a gyer-
mek elfogadását, igényeinek figyelembe-
vételét jelenti, de ez nem eredményezi a
mindentől óvó, túlzottan féltő szülői neve-
lést. Az engedékenység sem a gyermek
túlzott szabadjára engedése, hanem meg-
kívánja bizonyos szabályok, tilalmak be-
tartását, amelyeket nem szigorúan merevek.
Ez a nevelési attitűd kedvezőleg hat a
gyermek fejlődésére, „pozitív módon for-
dul a világ felé: aktív, becsvágyó és ba-
rátságos, szelleme rugalmas, kreatív”.
(Ranschburg, 1975)

A meleg-korlátozó attitűd a túlzottan
szerető és a viselkedést nagymértékben
szabályozó szülői nevelést jelenti, amely
még a kamasz önál-
lóságát is megakadá-
lyozza, a tetteit irá-
nyítani akarja. A
korlátozással szem-
beni ellenérzéseit a
gyermek nyíltan nem
élheti ki, mivel az
agressziót tiltja a
szülő, ezért befelé
irányul ez a feszült-
ség és szorongás ki-
alakulásához vezet-
het. E nevelési stílus
túlzottan konform
viselkedést eredményez, a gyermek kevés-
bé kreatív az engedékeny légkörben nevel-
kedőhöz képest, a szabályokhoz való ma-
ximális alkalmazkodás jellemzi.

A hideg-engedékeny, elhanyagoló ne-
velés jellemzője, hogy a szülő elutasítja
gyermekét, nem tudja kielégíteni a függő-
ségi igényét. Nyílt ellenszenv, a gyer-
mekkel való nem törődés jellemzi ezt az
attitűdöt, illetve ha a szülő mégis foglal-
kozik a gyerekével, az inkább fizikai bü-
ntetésekben nyilvánul meg. A gyerek a
szülővel szembeni agresszióját a környe-
zetében vezeti le, amely antiszociális ma-
gatartást eredményez és a kriminalitás fe-
lé sodródást.

A hideg-korlátozó, tekintélyelvű neve-
lési attitűdöt hasonlóan a gyermekkel

szembeni ellenérzések, a kötődés elutasí-
tása jellemzi, amely nem nyíltan, hanem
rejtetten, a túlzott, szinte elviselhetetlen
korlátozások formájában jelentkezik. A
gyermekből ez agressziót vált ki, amelyet
nem fejezhet ki. Ez a szülő gondoskodik a
gyermekéről, sokszor fel is emlegeti, hogy
ő milyen sok áldozatot hoz, és amit tesz,
az csakis a gyermekéért történik. Ebben az
ellentmondással terhes légkörben, hálát-
lannak érzi magát a gyerek, büntudatot él
át. A nevelési attitűd neurotikus konfliktu-
sokat eredményez, szélsőséges esetekben
agresszióját a gyermek önmaga ellen
fordíthatja, öngyilkosságba menekül.
(Ranschburg, 1979)

A korai elméletekkel szemben *Diana
Baumrind* tipológiája a szülő-gyermek
kapcsolat megfigye-
lésein, szülőkkel ké-
szített interjúkon és
óvodás gyermekek
viselkedésének meg-
figyeléseinek alapul,
vagyis empirikus ta-
pasztalatok alapján
alakult ki. (*Darling
és Steinberg*, 1993) A
konfigurációs meg-
közelítés a nevelési
stílust olyan mintá-
nak tekinti, amely
összetett, több konk-

*A kutatók a gyermekek számára
alkottak kérdőíveket, amelyekben
arra kérték őket, képzeljék magu-
kat a szülők helyébe és úgy ítélik
meg az állításokat. Ez vezetett vé-
gül oda, hogy fontossá vált a ku-
tatók körében, vajon a gyerekek
hogyan észlelik szüleik nevelési
attitűdjét. Számukra dolgoztak
ki vizsgálati módszereket, ame-
lyekkel az észlelt szülői nevelési
stílust tudták mérni.*

rét tevékenységet foglal magába, amelyek
külön-külön is hatással vannak a gyerme-
kre, de egy-egy konkrét viselkedés kevésbé
fontos a gyermek fejlődése szempontjából,
hanem a teljes szülői nevelés mintázata a
döntő. A konkrét tevékenységek mellett a
szülőnek a gyermekével kapcsolatos hie-
delmeit, nézeteit és érzéseit is a nevelési
stílus fontos alkotóelemének tartja, ezért
ezt a megközelítést a hiedelmek rendszeré-
nek is nevezik. (*Darling*, 1999)

A szülői nevelés szerinte a kontroll
funkciója mentén szerveződik, amely nem
a korlátozást, a fizikai büntetés alkalmazá-
sát jelenti, hanem azokat a törekvéseket,
amelyekkel a szülő igyekszik elősegíteni
gyermeké beilleszkedését a családba és a
társadalomba, vagyis a minél kedvezőbb

szocializációt. A kontroll alapján három minőségileg eltérő szülői nevelési stílust különített el: autoritáriánus, autoritativ és permisszív, amelyek más területeken is különbségeket mutatnak, ilyenek a kommunikációs stílus, a gyermekkel szembeni követelmények érettsége, a gondoskodás. Vizsgálatait óvodáskorú gyermekek és szülei körében végezte, így a nevelési stílus hatását erre a korosztályra vonatkozólag ismertetjük, az idősebb gyermekeknél megfigyelhető különbségekre később térünk ki. (Durkin, 1995; Hattie, 1992)

Az autoritáriánus, tekintélyelvű szülő nagyon szigorú, megköveteli a szabályok betartását, szabadon él hatalmával, feltétlen engedelmisséget kíván. Kommunikációjában inkább a parancs figyelhető meg, bünteti, ha gyermeke áthágja a szabályokat. Kevésbé érzékeny és figyelmes gyermekére. Ebben a nevelési stílusban nevelkedők szociális készségei kevésbé fejlettek, a gyerekek zárkóztak, félénkek, gyakrabban fordulnak tekintély-személyhez segítségért, az intellektuális érdeklődésük alacsony szintű.

Az autoritativ, megkívánó szülőnek érett, a gyermek életkorának megfelelő, egyértelmű elvárásai vannak. Határozott kontroll jellemzi, de mindig megmagyarázza a szabályok szükségességét, és figyelembe veszi a gyermek érveit. A kétirányú kommunikáció általános nála és a gyermek önálló törekvéseinek támogatása. Erzelmi meleg és a másik felé irányuló figyelem jellemzi. A gyerekek nagyobb önállóságot és önkontrollt mutatnak, új helyzetekben bátrabbak és a társas kapcsolataikra is a nyitottság jellemző.

A permisszív, engedékeny szülő túlzott mértékben támogatja a gyermek törekvéseit, nagy szabadságot biztosít, nem kontrollál, és kevésbé állít fel szabályokat. Érzelmi tekintetben változóak ezek a szülők, vannak olyanok, akik meleg és elfogadó kapcsolatban állnak gyermekükkel, míg mások hűvösek, zárkóztak, nem érdeklődnek gyermekük iránt. Az óvodáskorban ez a gyermekek éretlenségét okozza, gyengébb önkontrollt és önállótlanyságot. (Cole és Cole, 1997)

A gyermek szocializációja szempontjából az autoritativ nevelési stílus a legkedvezőbb, amely instrumentálisan kompetens személyiséget eredményez. Baumrind elméletének kritikussai leginkább azt kifogásolták, hogy a kutatások a normál, jól működő családok szülői nevelési stílusát vizsgálta, míg a deviáns nevelés jellemzőit nem. A másik fő kritika, hogy a megfigyeléseit, interjúit csak az amerikai középosztály családjaiban belül végezte. Ennek ellenére elmélete és eredményei, mint később bemutatjuk, számos további kutatás kiindulópontjául szolgáltak.

Maccoby és Martin elmélete a nevelési stílus osztályozásához a kontroll, a követelmények mellett egy másik dimenziót is bevezet, a szülői érzékenységet, amely hasonlóságot mutat a korábbi elméletekben alkalmazott, a szülő-gyermek kapcsolat érzelmi légkörét leíró (melegség, elfogadás) dimenzióhoz. (Darling és Steinberg, 1993) A különbség abban fedezhető fel, hogy az érzékenység a gyermek jelzéseinek figyelembe vételére, elfogadására vonatkozik, az előző elméletekben ez a dimenzió a gyermek viselkedésétől, jelzéseitől függetlenül is meglévő érzelmi elfogadást írta le. Az érzékenység mértéke alapján gyermekközpontúnak nevezi a szülői nevelési stílust, ha a szülő nagymértékben figyelembe veszi gyermeke jelzéseit, illetve szülőközpontúságnak, ha kevésbé veszi azokat figyelembe. (Atkinson, 1995)

A két dimenziós elmélet szerint az autoritativ, megkívánó szülőket nagyfokú érzékenység jellemzi, elfogadóak gyermekükkel. A követelményeik is egyértelműek, határozottak, magas szintű a kontrollérték náluk. A családi döntések meghozatalakor figyelembe veszik gyermekük véleményét, és a tiltásokat megmagyarázzák.

A tekintélyelvű szülőket nagy mértékű kontroll jellemzi, gyermekük elé magas követelményeket állítanak, de az érzékenységük alacsony szintű, inkább szülőközpontúak, vagyis a gyermek jelzéseire kevésbé képesek figyelni. Fontosnak tartják az engedelmisséget, a normák betartását.

Az engedékeny szülő alacsony szintű követelmények elé állítja gyermekét, kevésbé kontrollálja viselkedését. Gyermekcentrikus attitűd jellemző rá, elfogadó, érzékeny a gyermekkel kapcsolatban.

A két dimenziós megközelítésből adódik, hogy egy negyedik nevelési stílust is elkülönítettek. Az elhanyagoló nevelés azokra jellemző, akiknél alacsony szintű a követelmény és a gyermek iránti érzékenység. Ezek a szülők általában el vannak foglalva a saját dolgaikkal, nem érdeklődnek gyermekeik problémái iránt, szülőcentrikusak. Szélsőséges esetekben visszautasítást, elutasítást jelent, de ez még olyan mértékű, hogy a normál övezetbe sorolhatjuk.

A szülői nevelési stílus vizsgálati módszerei

A szülői nevelési stílus kutatásainál alkalmazott módszerek is hasonló sokszínűséget mutatnak, mint ahogyan az elméleti megközelítéseknél tapasztaltuk. A nevelési magatartás vizsgálatánál főként a szülő-gyermek kapcsolat megfigyelését, interjúkat és attitűdskálákat alkalmaztak. A módszerek közül részletesebben a kevésbé időigényes és így a kutatók által gyakrabban használt attitűdskálákat ismertetjük.

Kezdetben ezek a kérdőívek a szülők vizsgálatára készültek, arra kérve őket, hogy ítélik meg, a nevelési magatartást leíró állításokkal mennyire értenek egyet. *Schaefer*nek (1965) fontos szerepe volt a szülői nevelést mérő attitűdskálák kidolgozásában, hiszen a nevéhez fűződik a PARI (Parental Research Instrument), amelyet 23 – egyenként öt állítást tartalmazó – skála alkot és a gyermekek számára kidolgozott változata, a Children's Reports of Parental Behavior – CRPB. (*Ranschburg, Bolla és Sipos*, 1984) A PARI-t számos hazai kutatásban is alkalmazták, annak ellenére, hogy a validitását megkérdőjelezték, vagyis egyáltalán nem biztos, hogy a gyermek a szülői nevelést úgy éli meg, ahogyan a szülő nyilatkozik erről. A nevelési attitűdök mérésére ez mégis elfogadható vizsgálati eszköznek tekinthető.

Később a kutatók a gyermekek számára alkottak kérdőíveket, amelyekben arra kérték őket, képzeljék magukat a szülők helyébe és úgy ítélik meg az állításokat. Ez vezetett végül oda, hogy fontossá vált a kutatók körében, vajon a gyerekek hogyan érzélik szüleik nevelési attitűdjeit. Számukra dolgoztak ki vizsgálati módszereket, amelyekkel a észlelt szülői nevelési stílust tudták mérni.

Az attitűdskálák közül olyanokat ismertetünk, amelyeket hazai kutatásokban is alkalmaztak, így a magyar populáción is bemért, gyermekek számára készült vizsgálati eszközök. *Posztos és Uzonyi* (1989) óvodáskorú gyermekek körében végezte vizsgálatát a szülői nevelési attitűdöknek a szociometriai pozícióra gyakorolt hatását kutatva. Az anyákkal a PARI magyar változatát töltették ki a nevelési attitűdök feltárására, míg a gyerekeknél az észlelt nevelési magatartás feltárására a PPI-t (Parent Perception Inventory) választották, és kikérdezés módszerrel vették fel a vizsgálati személyek életkora miatt. A PPI 5–13 éves gyermekek vizsgálatára alkalmas, 18 viselkedésozostályt tartalmazó kérdőív, amelyben mindegyik kategóriához egy-egy állítás tartozik. Ezeknek a szülői viselkedéseknek a gyakoriságát kell megítélni egy ötfokú skálán. Külön van egy attitűdskála az apára és egy az anyára nézve, amely alskálákat tartalmaz: anyai pozitív és anyai negatív, illetve apai pozitív és apai negatív skála. A 18 viselkedési kategória közül ismertetünk néhányat a negatív (például fenyegetés, kiabálás, mellőzés) és a pozitív megnyilvánulásokból (például megerősítés, vigasztalás, beszélgetés).

Sallay és Münnich (1999) három eltérő Likert-típusú skálát is alkalmazott a gyermekek által észlelt szülői nevelési eljárások vizsgálatára, amikor azt vizsgálták, hogy a családi háttér milyen hatással van a középiskolások self-fejlődésére. Az egyik a PAQ (Parental Authority Questionnaire), amelyet *Buri* (1991) a Baumrind által kidolgozott autoritatív, tekintélyelvű és engedékeny nevelési stílusok vizsgálatára alkott. Ez a kérdőív 30–30 állítást tartal-

maz az anyai és az apai nevelés feltárására. A kérdőívet főiskolások körében is alkalmaztuk a szülői nevelési attitűdök mérésére, ebből a változathoz ismertetünk egy-egy állítást, amelyek az anyára vonatkoznak. (Oroszné, 2000)

Az autoritativ nevelési stílus: „Gyermekkoromban édesanyám a velem kapcsolatos elvárásait elmondta, de megbeszélhettük azokat, ha úgy éreztem, nem ésszerűek.” A tekintélyelvű nevelési stílus: „Gyermekkoromban édesanyám nem engedte, hogy bármely döntését megkérdőjelezzem.” Az engedékeny nevelési stílus: „Gyermekkoromban édesanyám megengedte, hogy a legtöbb dologban egyedül, irányítása nélkül döntsék.” Az egyes skálák tíz állítást tartalmaznak, és az elért pontszámok összege mutatja meg, hogy melyik nevelési stílus mennyire jellemző a szülőre.

A CRPR-t (Child Rearing Practices Report) az eredetileg Block által kidolgozott, de később Likert-típusú skálává átalakított kérdőívet Sallay és Münnich (1999) magyar vizsgálati mintára fejlesztette ki, amely két dimenzió mentén méri a nevelési stílust: korlátozás és gondoskodás. Ennek egy változata ugyancsak az anyára és egy másik az apára vonatkozik. A vizsgálati személyek megírták, mennyire volt jellemző az adott állítás a szüleikre. Korlátozás: „Szeretném a gyermekeimet távol tartani az olyan gyerekektől vagy családoktól, ahol a mi családunktól eltérő értékek és elképzelések uralkodnak.” Gondoskodás: „Tiszteletben tartom gyermekem véleményét, és arra biztatom, hogy ezt őszintén mondja is el.”

A harmadik kérdőív Harvey elméletén alapul, és ezt gyerekekkel és szülőkkel készített mélyinterjúkra alapozva fejlesztették ki korábban, hogy a magyar vizsgálati mintára alkalmas legyen. Ebben a kutatásban ennek a kérdőívnek egy tovább alakított változatát alkalmazták, amely már konkrét állításokat tartalmaz mindkét szülőre vonatkozólag. (Sallay, 1999)

Az attitűd-kérdőívek közé tartozik a Tóth és Gervai (1999) által a magyar viszonyokra adaptált módszer is, amelyet a céllal fejlesztettek ki, hogy klini-

kai populáció vizsgálatára is alkalmas módszer álljon rendelkezésre. A Szülői Bánásmód kérdőív (H-PBI) 25 állítást tartalmaz, amelyek három skálába rendeződnek: ez a szeretet-törődés, a korlátozás és a túlvédés. A korlátozás az autonómia, önállóság bátorításával, illetve a szabadság korlátozásával kapcsolatos tételeket tartalmazza, míg a túlvédés az infantilizálóan, túlzottan védő magatartásokat írja le. A vizsgálati személyeknek egy négyfokú skálán kell megítélniük, hogy az adott állítás mennyire igaz, jellemző a szüleikre. A szeretet skála: „Meleg, barátságos hangon beszélt velem. Gyengéd volt velem”. A korlátozás skálája: „Szerette, ha én döntöttem a saját dolgaimban.” A túlvédés skálája: „Igyekezett függő, önálló helyzetben tartani.” A skálák értékét az egyes állításokra kapott pontszámok összege adja. A normál populáció (középiskolás és főiskolás személyek) mellett állami gondozásban lévő fiatalokkal is végeztek vizsgálatot, amely igazolta a kérdőív validitását, hiszen szignifikáns különbségeket találtak a szülők megítélésében. Ezt a kérdőívet a szerzők alkalmasnak tartják a veszélyeztetett fiatalok vizsgálatára, hiszen gyors eszköz az elhanyagoló, rideg és túlzottan korlátozó vagy túlvédő szülői hatások feltérképezésére.

Az attitűdskálakon kívül azonban vannak más módszerek is, amelyek alkalmasak a szülői nevelés megismerésére, ezek közül a Ranschburg és mtsai (1984) által kifejlesztett vizsgálati módszert ismertetjük, amely kritikus nevelési helyzeteket tartalmaz, és arra kéri a 10–14 éves korú gyerekeket, ítéljék meg, szüleik mit tennének az adott helyzetben. A választási lehetőségeket a Schaefer-féle négy nevelési attitűd-kategória mérésére dolgozták ki. Egy példa a nevelési helyzetekből: „Társaidal megbeszélitek, hogy vasárnap hajókirándulásra mentek. Csakhogy szombaton este bement a rádió, hogy másnap valószínűleg esni fog. Vajon elengedne-e édesapád vagy édesanyád?” (Ranschburg és mtsai, 1984) Az eredmények összesítésével meghatározható, hogy a szülőre milyen nevelési attitűd jellemző.

Látható, hogy a gyakorlatban számos eszköz áll a kutatók, szakemberek rendelkezésére, amelyek főként arra irányulnak, hogy minél egyszerűbb, a fiatalok számára is érthető tételek felhasználásával tudják feltárni a szülők nevelési nézeteit vagy az általuk alkalmazott eljárásokat, és képet kapjanak a nevelési stílusról.

A szülői nevelési stílus hatása a gyermek fejlődésére

A nevelési stílussal kapcsolatos vizsgálatok főként azt hivatottak feltárni, hogy milyen hatással vannak az eltérő szülői nevelési minták a gyermek társas készségeire, problémamegoldó viselkedésére, iskolai teljesítményére, pszichoszociális fejlődésére. Az eredmények alapján azt a következtetést vonták le, hogy a szülői érzékenység, vagyis a gyermek elfogadása a szociális kompetenciára, a pszichoszociális fejlődésre van hatással, míg a követelmények, a kontroll főként az instrumentális készséget és a viselkedés-kontrollt (például az iskolai teljesítményt és a deviáns viselkedések előfordulását) befolyásolja. Ezek a hatások nemcsak kisebb gyerekeknél, hanem serdülőknél is megfigyelhetők és kimutathatók voltak, bár néha az eredmények csak a változók közötti korrelációs kapcsolatokon alapulnak. (Darling, 1999)

Az autoritativ, megkívánó szülői nevelési stílusban nevelkedett gyerekek sokkal jobb társas készségekkel rendelkeznek,

proszociálisak, társas kapcsolataikban felelősségteljesek, függetlenek, a drogok csábításának ellenállnak, megfelelő az ön-bizalmuk. Iskolai teljesítményük kiegyensúlyozott, magas szintű.

Az autoritáriánus, tekintélyelvű szülői hatás azt eredményezi, hogy a gyermek kevésbé kompetens és magabiztos társas kapcsolataiban, mérsékelten teljesít jól

az iskolában, alacsonyabb az önértékelés, viszont deviáns problémák (droghasználat) ritkán fordulnak elő. Ez a nevelési stílus eltérően hatott a két nem tekintetében, a lányok sokkal függőbbek voltak, mint a fiúk.

Az engedékeny szülők gyermekei jól alkalmazkodók, proszociálisak, viszont sokkal inkább ki vannak téve a drogoknak, mint azok, akiknél szigorúbb, határozott kontrollt alkalmaztak a szülők. Iskolai teljesítményük is kevésbé jó, de magasabb az önértékelésük.

Az elhanyagoló nevelés hatása a gyerekeknél úgy jelentkezik, hogy társas kapcsolataik-

ban ők a legkevésbé kompetensek és proszociálisak a többiekhez viszonyítva, jobban ki vannak téve droghasználatnak és az iskolai teljesítményük a leggyengébb, nem érdekli őket a tanulás. (Lamborn és mtsai, 1991)

Ismertetünk néhány olyan, főként amerikai serdülőkkel végzett kutatást, amelyek a szülői nevelési stílus hatásait vizsgálták ennél a korosztálynál. Dornbusch és kollégái (1987) 12 évesek körében vé-

A nevelési stílussal kapcsolatos vizsgálatok főként azt hivatottak feltárni, hogy milyen hatással vannak az eltérő szülői nevelési minták a gyermek társas készségeire, problémamegoldó viselkedésére, iskolai teljesítményére, pszichoszociális fejlődésére. Az eredmények alapján azt a következtetést vonták le, hogy a szülői érzékenység, vagyis a gyermek elfogadása a szociális kompetenciára, a pszichoszociális fejlődésre van hatással, míg a követelmények, a kontroll főként az instrumentális készséget és a viselkedés-kontrollt (például az iskolai teljesítményt és a deviáns viselkedések előfordulását) befolyásolja. Ezek a hatások nemcsak kisebb gyerekeknél, hanem serdülőknél is megfigyelhetők és kimutathatók voltak, bár néha az eredmények csak a változók közötti korrelációs kapcsolatokon alapulnak.

gezték nagyszabású kutatásukat, amely arra irányult, hogy feltárja a szülői nevelési stílus hatását az iskolai teljesítmény alakulására. Eredményeik igazolták a korábbi tapasztalatokat, vagyis az autoritativ szülői nevelési stílus pozitívan hat az iskolai teljesítményre, míg az engedékeny és a tekintélyelvű szülői hatások kevésbé kedvezőek e tekintetben. Különböző nemzetiségű gyerekek vettek részt a vizsgálatban, és azt találták, hogy az ázsiai nemzetiségűeknél a tekintélyelvű szülői nevelési stílus nem okoz rosszabb iskolai teljesítményt. Ezt a különbséget főként az eltérő kulturális közeggel és az ebből adódó szülői nevelési stílus specifikus jellemzőivel magyarázzák.

Weiss és Schwarz (1996) főiskolai korosztálynál, elsőéves hallgatók körében végezte vizsgálatát azzal a céllal, hogy feltárja, vajon a szülői nevelési stílus hatása megfigyelhető-e ebben az időszakban, amikor a szülői támogatás már nem általános van jelen. A tekintélyelvű nevelési stílus hatása a teljesítmények területén ennél a korcsoportnál is kimutatható, vagyis gyengébbek tanulmányaikban ezek a fiatalok, mint a megértőbb, autoritativ családban nevelkedettek. A drogfogyasztás tekintetében a korábbi eredményekhez hasonlóan azt találták, hogy az autoritativ és tekintélyelvű nevelési stílus esetén a legalacsonyabb az alkohol-használat, míg az engedékeny nevelés esetén fiúknál kimutathatóan nagyobb a deviáns viselkedés mértéke. Az elhanyagoló nevelési attitűd hatása pedig úgy jelentkezik, hogy a fiatalok ebben a korban is szignifikánsan eltérnek a többiekétől, a legkevésbé konformak, rosszul alkalmazkodnak, önteltek, kevésbé kreatívak. A tapasztaltak alapján azt a következtetést vonták le, hogy ennél a korosztálynál, a késő serdülőkorban a támogató szülői megnyilvánulások azok, amelyek a leginkább kedvező hatásúak.

A kutatások eredményei olyan összefüggéseket tártak fel, amelyek elgondolkodtatóak és továbbra is felhívják figyelmünket a családon belüli szocializáció kiemelve fontos szerepére. Különösen azért, mert az eltérő szülői nevelési attitű-

dök hatása nemcsak az óvodás- és kisiskolában mutatható ki, hanem a serdülőkorosztálynál is. A vizsgálatok azonban sok kérdésre még nem tudtak választ adni, ezek közé tartozik az is, hogy vajon mely folyamatoknak köszönhető az autoritativ nevelési stílus kedvező hatása a gyermek fejlődésére.

Irodalom

- Atkinson, R. – Atkinson, R. (1995): *Pszichológia*. Osiris – Századvég Kiadó, Budapest.
- Buri, J. R. (1991): Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57. 1. 110–119.
- Cole, M. – Cole, R. (1997): *Fejlődéslektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Darling, N. – Steinberg, L. (1993): Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113. 3. 487–496.
- Darling, N. (1999): Parenting style and Its Correlates. *ERIC Digest*, ED427896 99.
- Dornbusch, S. – Ritter, P. – Leiderman, H. – Roberts, D. – Fraleigh, M. (1987): The Relation of Parenting Style to Adolescent School Performance. *Child Development*, 58. 1244–1257.
- Durkin, K. (1995): *Developmental Social Psychology*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Hattie, J. (1992): *Self-concept*. Lawrence Erlbaum Associates. Publishers, Hillsdale.
- Lamborn, S. – Mounts, N. – Steinberg, L. – Dornbusch, S. (1991): Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. *Child Development*, 62. 1049–1065.
- Oroszné Perger Mónika (2000). *Nevelési stílus vizsgálat tanítójelöltek körében*. MPT, XIV. Országos Tudományos Nagygyűlése, Budapest.
- Posztos Katalin – Uzonyi Adél (1989): A szülői-nevelői attitűd hatása a gyermek szociometriai pozíciójára. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XLV. 5. 482–500.
- Ranschburg Jenő (1975): A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermeki viselkedésre. In: Lénárd Ferenc (szerk.): *Ifjúág és Pszichológia. Pszichológiai Tanulmányok. XIV.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 33–50.
- Ranschburg Jenő (1979): *Félelem, harag, agresszió*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ranschburg Jenő – Bolla István Károly – Sipos Mihály (1984): A szülői nevelési stílus percepciójának vizsgálata 10–14 éves korú gyerekeknél. *Pszichológia*, 4. 4. 525–545.
- Sallay Hedvig (1999): Kognitív stílus és szocializáció: O. J. Harvey elméletének és módszerének hazai adaptálása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV. 2. 117–134.
- Sallay Hedvig – Münnich Ákos (1999): Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99. 2. 157–174.

Schaefer, E. S. (1965.): Children's Reports of Parental Behavior: Inventory. *Child Development*, 36. 413–424.
Tóth Ildikó – Gervai Judit (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV. 4. 551–566.

Weiss, L. – Schwarz, J. (1996): The Relationship between Parenting Types and Older Adolescents' Personality, Academic Achievement, *Adjustment, and Substance Use*. *Child Development*, 67. 2101–2114.

Oroszné Perger Mónika

Az
Új Pedagógia Szemle
LII. évfolyam. 2002. március havi tartalma

Tanulmányok

Még mindig társadalomismeret!

Jakab György: Modultárgyak és általános tanulmányok

Csernyus László: A társadalomismeret modultantárgy bevezetésének első tapasztalatai

Ted Huddleston – Don Rowe: Állampolgárságra és demokráciára nevelés az angol iskolákban

Mihály Ildikó: Rachel Cohen a betűvilág kisgyermekkorai, számítógéppel segített felfedezéséért

Földes Petra – Körösné Mikis Márta: Esettanulmányok az innovatív pedagógiai gyakorlat bemutatására

Nézőpontok

Mérlegen az oktatás

Esélyteremtés – modernizáció – hatékonyság – Interjú Révész Máriusszal, a Fidesz MPP országgyűlési képviselőjével

Az iskolának nyugalomra van szüksége – Beszélgetés Hiller Istvánnal, az MSZP oktatáspolitikai szakértőjével

A liberális oktatáspolitikai mindig a gyerekek pártján van – Beszélgetés Horn Gáborral, a Szabad Demokraták Szövetségének ügyvivőjével

Látókör

Csoma Gyula – Lada László: Az Olvasás éve és a funkcionális analfabetizmus

Kritika-figyelő

Könyvek pedagógusoknak – Beszélgetés Falus Ivánnal

OECD-dokumentumok

Mihály Ildikó: Élethosszig tartó tanulást mindenkinek! – Az OECD oktatáspolitikai alapelveiről

TKA-melléklet

Imre Anna: A Leonardo projektek termékei

Mártonfi György: Összefoglaló értékelés a Leonardo da Vinci program első szakaszáról

KOMA-melléklet

Helyünk Európában – Beszélgetés Dobos Krisztinával, a KOMA kuratóriumának elnökével

Európai kihívások a magyar oktatásban – Beszélgetés Sió Lászlóval, az Oktatási Minisztérium politikai államtitkárával

Szemelvények a győztes pályázatokból